

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Діденка Євгена Володимировича «Реалізація права на справедливий суд при розгляді справ про адміністративні правопорушення», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право»

1. Ступінь актуальності теми дисертації.

Тема, яка обрана дисертантом для дослідження – «Реалізація права на справедливий суд при розгляді справ про адміністративні правопорушення» охоплює декілька напрямів. По-перше, проведено дослідження загального розуміння права на справедливий суд у національній правовій системі, та у адміністративно-деліктному провадженні зокрема; по-друге, комплексно досліджено межі застосування права на справедливий суд у справах про притягнення до адміністративної відповідальності; і по-третє – у дослідженні проаналізовані проблеми реалізації права на справедливий суд у практичній площині на різних стадіях розгляду справ про адміністративні правопорушення. Така різновекторна направленість характеризує комплексний та системний підхід автора до з'ясування специфіки предмета дослідження.

Відповідно до існуючих міжнародних договорів у сфері прав людини, Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватись міжнародних стандартів права на справедливий суд. Крім того, забезпечення справедливого судочинства передбачене прийнятими на національному рівні Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», схваленою указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, та Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015. Незважаючи на постійне реформування національного законодавства з метою утілення міжнародних домовленостей, адміністративно-деліктне законодавство залишається

ВХ.№ 518
«28» 09 2020р.

однією із найбільш застарілих спадщин радянського минулого. Невідповідність існуючого законодавчого регулювання, у вказаній сфері, задекларованій меті – забезпечення стандартів права на справедливий суд, створює умови для численних порушень прав людини під час притягнення до адміністративної відповідальності. В свою чергу, таке негативно впливає на авторитет держави серед міжнародного співтовариства.

Слід зауважити, що зв'язок дослідження з проблемами дотримання гарантій справедливого судочинства, зокрема і під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, що є одним із стратегічних напрямків у державі та підкреслює актуальність, своєчасність та необхідність такого дослідження.

2. Обґрунтованість та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Надаючи характеристику обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, які містяться в дисертації, приходжу до висновку про наявність достатніх підстав вважати, що здобувачем було проведено комплексне системне дослідження, що має своєю основою глибокий аналіз необхідних наукових, нормативних та емпіричних джерел, з використанням методів наукового пізнання, та з одержанням корисних результатів у вигляді напрямків удосконалення законодавства, що регулює процедуру розгляду справ про адміністративні правопорушення. Вважаю, що наукова новизна положень, висновків і рекомендацій дисертації здобувача є такою, що відповідає заявленій.

Так, здобувачем вдосконалено сучасне наукове розуміння сутності права на справедливий суд саме в аспекті провадження у справах про адміністративні правопорушення, і запропоновано його визначення в об'єктивному і суб'єктивному сенсі. При цьому, заслуговує на увагу застосований автором науковий підхід до дослідження права на справедливий суд крізь концепцію позитивних і негативних зобов'язань держави, що дає краще розуміння змісту такого права і механізму його

втілення на державному рівні. Це дало можливість дисертанту обґрунтувати і запропонувати поділ позитивних зобов'язань у праві на справедливий суд на: інституційні, юридичні і процедурні. Крім того, на прикладі конкретних рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) було продемонстровано випадки втручання у права людини саме з боку судових органів, що є цінним для формування національної судової практики в напрямку дотримання прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

Дисертантом здійснено комплексне дослідження меж застосовності права на справедливий суд на різних стадіях провадження у справах про адміністративні правопорушення, та визначено суб'єктну і об'єктну сферу розповсюдження такого права. Так, з об'єктної сторони обґрунтовано застосовність права на справедливий суд при розгляді справ про адміністративні правопорушення в розумінні не тільки Конвенції, але й Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та визначено схожість підходів до тлумачення обох договорів. Також, на прикладі практики ЄСПЛ у співставленні з рішеннями національних судів зроблено висновок про застосовність гарантій права на справедливий суд у випадках застосування заходів впливу до неповнолітніх, а також закриття справи через сплив строку накладення стягнення. В останньому випадку є обґрунтованими висновки про залежність застосовності таких гарантій від встановлення вини особи при закритті справи. На базі аналізу національної судової практики виявлено неоднозначність позицій судів щодо обов'язковості встановлення вини при закритті справи. У зв'язку з цим, варто погодитись з позицією здобувача щодо необхідності врегулювання в КУпАП питання встановлення вини особи у разі закриття справи. З суб'єктивної сторони досліджено застосовність гарантій справедливого правосуддя на потерпілого, а також при розгляді справ квазісудовими органами. Так, має науковий інтерес висновок про застосовність права на справедливий суд при розгляді справ несудовими державними органами в

залежності від того, чи має особа право на оскарження прийнятого рішення із подальшим забезпечення всього обсягу гарантій справедливого правосуддя. Наведене підкреслює, що процедура оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення, прийнята несудовим органом, повинна мати не тільки наглядовий, але і компенсаційний характер.

Заслуговує також на увагу виокремлення дисертантом мінімальних гарантій права на справедливий суд, які можуть реалізовуватись на стадії адміністративного розслідування правопорушення, а саме: у разі застосування до особи процесуального примусу; (право на участь захисника, право не свідчити проти себе у всіх випадках); незалежно від будь-якого впливу (презумпція невинуватості); пов'язані з пред'явленням особі обвинувачення (право на перекладача, якщо особа не розуміє мови провадження, право бути повідомленим про причини і характер обвинувачення). За результатом дослідження вказаних гарантій на стадії адміністративного розслідування у співставленні з національною практикою і рішеннями міжнародних судових інституцій, здобувачем встановлено ряд недоліків нормативного регулювання, які негативно впливають до дотримання права на справедливий суд: відсутність положень про забезпечення права на захист, презумпцію невинуватості, права на перекладача на стадії складення протоколу і механізму його залучення, відсутність положення про необхідність роз'яснення «права мовчати», недостатність регулювання процедури ознайомлення особи зі змістом протоколу. У зв'язку з цим, є достатньо підстав підтримати пропозиції дисертанта по вдосконаленню законодавства у цьому напрямку.

Слід позитивно оцінити дослідження здобувачем права на справедливий суд на етапі підготовки справи до розгляду. Так, варто погодитись із пропозиціями щодо вдосконалення порядку сповіщення осіб про розгляд справи та приведення його у відповідність до інших актів законодавства. Також, видається такою, що може мати позитивний ефект, позиція щодо запровадження виключно письмового провадження у

випадках розгляду справ про адміністративні правопорушення органами державної влади, відмінними від суду. Серед очевидних переваг цього слід відмітити такі: можливість спрощення значної кількості розгляду справ без шкоди для дотримання гарантій права на справедливий суд; поступовий відхід від формального підходу при оскарженні постанов квазісудових органів. У додатку до дисертаційного дослідження запропоновано процедуру розгляду справ у письмовому провадженні, яка є доволі послідовною і заслуговує на увагу.

Здобувачем проведено ґрунтовний і послідовний аналіз існуючої процедури безпосереднього розгляду справи на предмет відповідності міжнародним стандартам права на справедливий суд. Так, слід позитивно оцінити розвинення дисертантом позиції щодо нормативного запровадження відводів у справах про адміністративні правопорушення, а також врегулювання автоматизованого розподілу справ, що буде сприяти дотриманню права на безсторонній суд. При цьому, здобувачем доведено, що інститут відводів вже фактично використовується судами по аналогії закону, але спостерігається неоднозначність у цьому питанні. Також, на підставі аналізу практики ЄСПЛ здобувачем обґрунтовано вирішено підтримати існуючу позицію про необхідність внесення змін до КУпАП в частині покладення обов'язку доведення вини на представника органу, який здійснював фіксацію правопорушення, збір доказів і формування матеріалів справи. Такі положення мають позбавити процедуру притягнення до адміністративної відповідальності від заздалегідь упереджено-обвинувального характеру.

На підставі встановлених міжнародними інституціями випадків порушення Україною права на справедливий суд, дисертантом зроблено ґрунтовний висновок про те, що встановлені у КУпАП строки розгляду справ є занадто короткими і можуть порушувати право особи мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту. З огляду на це,

слід підтримати позицію здобувача щодо збільшення строків розгляду деліктних справ.

Окремо слід позитивно відмітити дослідження дисертантом проблем дотримання гарантій права на справедливий суд, викликаних при розгляді справ про прояв неповаги до суду (ст. 185-3 КУпАП). Так, на підставі практики ЄСПЛ доведено, що існуючий склад такого правопорушення і процедура його розгляду порушують право особи на безсторонній суд, а також право на достатній час для підготовки свого захисту. Крім того, статистично продемонстровано непопулярність такого засобу реагування, як притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. У зв'язку з цим, слід визнати корисним для подальших наукових здобутків і вдосконалення нормативного базису пропозицію щодо переведення відповідальності учасників справи за прояв неповаги до суду зі сфери адміністративної відповідальності до заходів процесуального примусу. Хоча слід відмітити, що така пропозиція потребує додаткового наукового обговорення.

В частині дотримання права на захист під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, дисертантом на підставі практики ЄСПЛ і існуючих наукових позицій продемонстровано важливість надання особі можливості отримати послуги захисника за рахунок держави. У зв'язку з цим, слід позитивно оцінити пропозицію із впровадження права суду призначити особі захисника за державні кошти. Так само, є вочевидь слушним і практично значимим, висвітлення проблеми з відсутності механізму залучення перекладача на етапі розгляду справ про адміністративні правопорушення, і запропонування створення відповідної бази даних перекладачів з надання до неї доступу судовим органам.

На етапі прийняття постанови у справі про адміністративне правопорушення, здобувачем досліджені гарантії справа на справедливий суд в аспекті мотивованості постанови, зміни кваліфікації та проголошення постанови. Зокрема, слід визнати позитивним удосконалення дисертантом

існуючої позиції щодо необхідності нормативного закріплення вимог мотивованості постанови у справі про адміністративне правопорушення. Також, на підставі національної судової практики дисертантом досліджені випадки зміни кваліфікації при прийнятті постанови, що може зачіпати гарантії права на справедливий суд. На цій підставі, запропоновано модель змін до КУпАП, яка би дозволяла суду змінювати кваліфікацію правопорушення у межах однієї статті і лише в бік поліпшення становища особи, що може мати позитивний ефект для впорядкування судової практики і дотримання прав людини.

Загалом слід відмітити послідовний і системний характер висвітлених автором дисертаційного дослідження пропозицій щодо змін законодавства, з чого простежується позитивний вплив на усунення правових прогалин, впорядкування судової практики і дотримання права на справедливий суд.

3. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях.

Основні наукові результати дисертації висвітлені у шести наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, зокрема у одній статті у періодичному науковому виданні держави, яка входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача (Діденко Є.В. Реалізація права на справедливий суд через концепцію позитивних і негативних обов'язків держави. VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS. 2019. Т. 3. № 4. С. 48-54.), у п'яти наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (серед яких: Діденко Є.В. Сутність та особливості реалізації права на справедливий суд під час розгляду справ про адміністративні правопорушення. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Юридичні науки. 2018. № 1. С. 93-100; Діденко Є.В. Іноземний досвід утілення права на справедливий суд під час розгляду справ про

адміністративні правопорушення. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Юридичні науки. 2018. № 3. С. 95-101; Діденко Є.В. Несудові державні органи як суб'єкти дотримання права на справедливий суд під час розгляду справ про адміністративні правопорушення. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 3. С. 129-132; Діденко Є.В. Реалізація права на справедливий суд на стадії розслідування адміністративних правопорушень. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 6. С. 253-257; Діденко Є.В. Реалізація права на справедливий суд на етапі підготовки до розгляду справ про адміністративні правопорушення. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 204-208.), а також у тезах доповідей на науково-практичних конференціях, у збірниках наукових праць, що дозволяє вважати виконаними положення п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

4. Дотримання академічної доброчесності.

Аналіз дисертації та наукових публікацій здобувача, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не дає підстав констатувати допущення ним порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Зокрема, дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права; відображає прагнення надати достовірну інформацію про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

5. Зауваження.

Поруч із науковими положеннями, висновками і рекомендаціями, що свідчать про значний науковий рівень дослідження здобувача, має місце декілька малозначних недоліків та невикористаних можливостей для досягнення ще більш високих показників якості дослідження.

1. У першому розділі «Загальні положення про право на справедливий суд і його сутність у адміністративно-деліктному провадженні» дисертантом присвячено занадто багато уваги загальним положенням про право на справедливий суд. При цьому, дисертанту слід було більш зосередитись на праві на справедливий суд саме у адміністративно-деліктному провадженні.

2. При дослідженні застосовності гарантій права на справедливий суд у випадку закриття справи про адміністративне правопорушення за спливом строків накладення адміністративного стягнення (підрозділ 2.4 дисертації), здобувач зазначає, що такі гарантії мають застосовуватись в залежності від встановлення вини особи. Також, автор демонструє неоднозначність судової практики щодо необхідності встановлення вини особи у разі закриття справи з підстав закінчення строків накладення стягнення, і водночас пропонує модель змін до КУпАП, за якими передбачається обов'язкове встановлення вини особи при закритті справи. При цьому, дисертант не обґрунтовує свої позиції щодо обов'язковості встановлення вини особи, і яким чином це позитивно вплине на дотримання права на справедливий суд у адміністративно-деліктному провадженні.

3. У підрозділі 3.1 дисертантом досліджено реалізацію права на справедливий суд на стадії адміністративного розслідування правопорушення і виділено ряд гарантій, які застосовуються на цій стадії. Проте, у розробленому проекті змін до законодавства здобувач не пропонує нормативне закріплення стадії адміністративного розслідування, що потребує уточнення позиції автора.

4. У підрозділі 3.2.2.4 дисертації, автор наголошує на важливості дотримання права на участь захисника при розгляді справ про адміністративні правопорушення, та пропонує наділити суд повноваженнями щодо призначення захисника особі, яка притягається до адміністративної відповідальності. Водночас, у підрозділі 3.2.1 дисертації автор пропонує запровадити виключно письмовий розгляд справ про

права на забезпечення участі захисника за рахунок держави при здійсненні письмового провадження.

Разом із тим, вищевикладене жодною мірою не заперечує те, що дисертація «Реалізація права на справедливий суд при розгляді справи про адміністративні правопорушення» є яскравим прикладом наукового дослідження, яке виконане на високому рівні, її результати мають теоретичне і практичне значення, що розумно можна очікувати від здобувача ступеня доктора філософії, а також засвідчують здатність здобувача із належним науковим обґрунтуванням вирішувати комплексні питання адміністративного права та практики його застосування. Зважаючи на це, дисертація заслуговує на те, щоби одержати позитивний відгук.

Дисертація «Реалізація права на справедливий суд при розгляді справи про адміністративні правопорушення» відповідає вимогам, передбаченим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її автор – Євген Володимирович Діденко – заслуговує на присудження за результатами публічного захисту наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент,

**Професор кафедри адміністративного права і процесу
та митної безпеки Університету ДФС України,
кандидат юридичних наук, доцент**

В.В. Тильчик

